

TOPLULUKLARDA BAĞLI ŞİRKETLERİ EDİNME VE BUNLARLA İLGİLİ MUHASEBE KAYITLARI

*Dr. M. Emin Arat

1- GENEL AÇIKLAMA

20. yüzyıl başlarından itibaren gelişen teknoloji ve hızla çoğalan nüfus pazarlardaki istemi büyük ölçüde artırırken, diğer yandan istemin karşılanabilmesi için üretimin artırılmasını gerekli kılmaktaydı.

Bu nedenlerle işletmeler gelişen pazarın olanaklarından yararlanarak büyümeye başladılar.

Büyüme ise iç ve dış büyüme olmak üzere ikiye ayrılır. İç büyüme genellikle yapılan işin genişletilerek oluşturduğu büyümedir. Dış büyüme veya birleşme ise, başka bir işletmenin alınmasıdır (1).

2. BAĞLI İŞLETMEYİ EDİNME YÖNTEMLERİ

Bağlı işletmeyi edinmede başlıca iki yöntem kullanılmaktadır.

Bunlar :

- Çıkarların birleştirilmesi yöntemi
- Satın alma yöntemi

2.0. Çıkarların Birleştirilmesi Yöntemi

Çıkarların Birleştirilmesi kavramı, işletmelerin karşılıklı olarak anlaşıp kendi istekleriyle birleşmeleridir. Bu durumda işletmeler tüzel kişiliklerini korurlar. Edinen işletme, bu iş için kendi oy hakkına sahip pay belgelerini, edinilen işletmeye vermek zorundadır. Tersî söz konusu ise, çıkarların birleşmesi olamaz. Çıkarların birleştirilmesi yönteminde, edinen ve edinilen işletmelerin varlıkları ve borçları daha önceki kayıtlı muhasebe değerleri üzerinden muhasebeleştirilir. Birleşen iki işletmenin dağıtılmamış kârları da edinen işletmenin bilançosunda yer alır (2). Bu yöntem, birleşme öncesindeki bilançoların birbiri ile toplanmasını içermektedir. Ayrıca varlıklar defter değeri ile kayıtlara geçirildiklerinden birleşilen işletmede bir peştamallık kalemi oluşmayacaktır.

Çıkarların birleştirilmesi yönteminin uygulanabilmesi koşulları ise şunlardır (3):

(*) İşletme Bölümü

- Birleşen işletmenin paydaşları, pay belgelerini bedelsiz olarak vermelidirler.

- Birleşen işletmeler arasında güç oranı dengeli olmalıdır.

- Birleşen işletmeler, birleşmeden belirli bir süre geçmedikçe, varlıklarını satmamalıdır.

- Birleşen işletmeler birleşmeden önce bağımsız olmalıdırlar.

2.1. Satın alma yöntemi

Çıkarların birleşmesi özelliklerini taşımayan, öteki tüm birleşmeler, satınalma yöntemi aracılığı ile kayıtlara yansıtılmaktadır (4). Bu yöntemde, ana işletme, bağlı işletmenin paydaşlarının haklarını satınalmakta ve bağlı işletmeyi edinirken pay belgelerine yatırım tam değerle, örneğin maloluşla gösterilmektedir. Gene bu yöntemde, birleştirme farkı veya üstesi, bağlı işletmenin belirli aktiflerine ya da borçlarına dağıtılabilmekte, bu yolla bağlı işletmenin bilançosu yeni değerlerle tekrar gösterilebilmektedir.

Yöntemlerin kullanımı ile muhasebede etkilenen hesaplar açısından yöntemler arasındaki farklılıklar aşağıdaki biçimde özetlenebilir (5):

SATIN ALMA YÖNTEMİ

ÇIKAR BİRLEŞMESİ YÖNTEMİ

I. Bilanço Farklılıkları

a) Peştemallik kaydedilir

Peştemallik kaydedilmez

b) Satın alınan varlıklar maloluşlar bedeli veya istenilen değerle değerlendirilir.

Satın alınan varlıklar defter değerler değerlendirilir

c) Konsolide edilen dağıtılmayan kârlar, birleşilen işletmenin dağıtılmayan kârlarına eşittir.

Sermaye üstesi ve dağıtılmayan kârlardan etkilenirler.

II. Gelir Tablosu Farklılıkları

a) Peştemallığın amortismanı gösterilebilir.

b) Varlıkların değer artışının amortismanı gösterilebilir.

Her iki yöntem konsolidasyon açısından karşılaştırıldığında, satın alma yönteminin konsolidasyona daha uygun bir yöntem olduğu anlaşılmaktadır.

3. BAĞLI İŞLETMEYE YATIRIMI MUHASEBELEŞTİRME YÖNTEMLERİ

Ana işletmenin bağlı işletme pay belgelerine yaptığı yatırımlar, ana işletmenin bilançosunda yatırımlar veya katılımlar hesaplarında gösterilir. Bunların muhasebeleştirilmesinde iki yöntem kullanılmaktadır. Bunlar, maloluş ve özvarlık yöntemleridir.

3.0. Maloluş yöntemi

Maloluş yönteminde, katılımlar maloluş değerleri ile değerlendirilir. Maloluş değeri, katılımın elde edilmesinde yapılan tüm masrafları içerir.

Bu yöntemde, bağlı işletme tarafından yapılan kâr dağıtımı, işletmenin kayıtlarındaki katılımlar hesabının tutarında değişiklik yapmaz (6). Bağlı işletmenin açıkladığı ve ödediği kâr payları, ana işletmenin gelir sayıları içine sokulur. Bu durumda ana işletmenin, bağlı işletmedeki yatırımı, ana işletmenin bilançosunda maloluş değerine eşit olarak gösterilmeye devam eder (7). Bu yöntemde yeni satınalmalarda bulunulmadıkça, bağlı işletmenin özsermayesindeki değişiklikler, ana işletmenin, bağlı işletmeye yatırım hesabına kaydedilemez (8).

Maloluş yönetiminin uygulandığı ülkelerde ana işletmenin aktifini değerlendirirken, katılımlar hesabı büyük ölçüde gizli yedekleri içerdiğinden, işletmenin varlıklarını değerlendirilmede güçlüklerle karşılaşmaktadır (9).

3.1. Özvarlık Yöntemi

Bu yöntemde, ana işletmenin bağlı işletmeye olan yatırımı maloluşla hesaplara işlenir. Bağlı işletmede gerçekleşen kâr bu tutara eklenir. Alınan kâr payı ise bu tutardan düşülür.

Bağlı işletmeye yatırım tutarı, bağlı işletmenin kârı ile artar, kâr payı alınmasıyla azalır ve edinme tarihindeki tutarından farklı olabilir (10). Başka bir deyişle, ana işletmenin, bağlı işletmeye yaptığı yatırım temel alındığında, özvarlık yöntemi, bilançolardaki katılımları değerlendirilmede maloluş yöntemiyle aynıdır. Bu yöntemde, bilançodaki maloluş değeri, dağıtılmamak koşulu ile, gerçekleşen kâr tutarı kadar artar, zarar ve kâr dağıtımı ile azalır. Böylece ana işletmedeki yatırım hesabı, bağlı işletme özsermayesinde oluşan değişimlerden etkilenmiş olur.

Özvarlık yönteminde, katılan işletmenin pay belgelerinin net muhasebe değeri, bu işletmenin özsermayesinin, ana işletmenin payına düşen bölümüne eşittir.

Maliyet yöntemi ve özvarlık yöntemi arasındaki farklar aşağıdaki tabloda daha anlaşılabilir biçimde gösterilebilir.

İŞLEMLER	MALOLUŞ YÖNTEMİ	ÖZVARLIK YÖNTEMİ
Bağlı işletmenin gelir bildiriminde durumunda	Kayıt yapılmaz	Yatırım Hes. xxx (Katılımlar) Bağlı İşletme gelir xxx
Bilendirilen Gelirin kâr payı olarak ödenmesi durumunda	Kasa Hesabı xxx Kâr Payı Geliri xxx	Kasa Hesebı xxx Yatırım Hesabı xxx (Katılımlar)
Bağlı İşletmenin Zarar bildiriminde durumunda	Kayıt Yapılmaz	Bağlı İşletme zararı xxx Yatırım Hesabı xxx (Katılım)

4. SONUÇ

Topluluklarda, bağlı şirketler edinilirken, kullanılan muhasebeleştirme yöntemleri ayrıntılı ve karşılaştırmalı olarak incelendiğinde, bağlı işletmeye yatırımı muhasebeleştirmede maloluş yönteminin kullanılmasının daha uygun olacağı anlaşılmaktadır.

DİPNOTLAR

- (1) CEMAL I. - BAYAR, D. - AŞKUN, I. - ÖZ - ALP, Ş.: *İşletmecilik Bilgisi, Eskişehir, 1979, s.91.*
- (2) GENDROT, G.: *Comment Interpreter Les Etats Financiers Anglo - Saxons, Paris, 1978, s. 155*
- (3) GENDROT, G. : *a.g.e., s. 167.*
- (4) SMITH, R.D. : *Konsolidasyonda İlkeler ve Sorunlar, 10. Uluslararası Muhasebeciler Kongresi (Çev. Sürmeli, F.), Eskişehir, 1972, s.97*
- (5) SMITH, R.D. : *a.g.e., s. 103*
- (6) HAVERMANN, H. : *Methodes De Comptabilisation De Participatons, 11 eme Congres International De Comptabilite Munch 1977, 1978, s.409*
- (7) MOORE, C.L. - JEADICKE, K.R. : *Yönetim Mahasebesi, (Çev. Peker, A.) İstanbul, 1980, s.123.*
- (8) KENNDY, R.D. - MC MULLEN, S.Y. : *Finansal Durum Tabloları (Çev. Gönenli) İstanbul, 1977.*
- (10) DURMUŞ, A.H.: *Yabancı Ülkelerde Çalışan Şirketlerimizin Finansal Tablolarının konsolidasyonda Karşılaştıkları Sorunlar, Türkiye IV Muhasebe Eğitimi Sempozyumu Tebliği, Ankara, 1984, s.62*

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- CEMAL I. - BAYAR, D. - AŞKUN, I. - ÖZ - ALP, Ş.: *İşletmecilik Bilgisi*, Eskişehir, 1979.
- GENDROT, G.: *Comment Interpreter Les Etats Financiers Anglo - Saxons*, Paris, 1978.
- SMITH, R.D. : *Konsolidasyonda İlkeler ve Sorunlar*, 10. Uluslararası Muhasebeciler Kongresi (Çev. Sürmeli, F.), Eskişehir, 1972.
- HAVERMANN, H. : *Methodes De Comptabilisation De Participatons*, 11 eme Congres International De Comptabilite Munich 1977.
- MOORE, C.L. - JEADICKE, K.R. : *Yönetim Mahasebesi*, (Çev. Peker, A.) İstanbul, 1980.
- KENNDY, R.D. - MC MULLEN, S.Y. : *Finansal Durum Tabloları* (Çev. Gönenli) İstanbul, 1977.
- DURMUŞ, A.H.: *Yabancı ülkelerde Çalışan Şirketlerimizin Finansal Tablolarının Konsolidasyonda Karşılaştıkları Sorunlar*, Türkiye IV Muhasebe Eğitimi Sempozyumu Tebliği, Ankara, 1984.